

ВІДГУК НА СТАТТЮ Е. АЛАХВЕРДІЄВОЇ «ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ЖИТТЯ»

ТРИНЬОВА Яна Олегівна - кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права Національної академії прокуратури України, молодший радник юстиції

Стаття изложена в доволно необычной живой форме - письменной дискуссии с автором, по поводу его публикации, которая была размещена в этом же журнале несколько ранее, и была посвящена актуальной проблеме правового регулирования эйтаназии¹ в Украине.

Ключові слова: *ейтаназія, евтаназія, позбавлення життя з жалю, вбивство на прохання, ортаназія.*

Проблемою законодавчого врегулювання ейтаназії в Україні ми цікавимося з 2000 року. Протягом останніх тринадцяти років нами було опубліковано чимало праць з цієї теми, у тому числі у 2010 році захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидати наук зі спеціальності 12.00.08, за темою «Кримінально-правова оцінка позбавлення життя іншої людини на її прохання із співчуття до неї». Окремий розділ у ній був присвячений саме ейтаназії як соціальному явищу та перспективам її врегу-

лювання в Україні. У ньому опрацьований майже весь сучасний масив законодавства щодо врегулювання різних форм позбавлення життя людини на прохання (ейтаназія, ортаназія, самогубство, асистоване лікарем та позбавлення життя на прохання як привілейований склад злочину); зроблені висновки, на підставі яких було надано відповідні пропозиції по удосконаленню національного законодавства.

З метою ознайомлення наукової спільноти та загальної громадськості з поняттям «ейтаназія», його компетентним тлумаченням та можливими варіантами правового врегулювання цієї процедури в Україні, окрім прийнятих у науковій спільноті та обраних нами форм донесення власної точки зору до громадськості (наукові публікації, публічні виступи тощо), у 2006 році нами було засновано Регіональну громадську організацію «В підтримку права людини на гідну смерть», яка й досі є єдиною подібною громадською організацією на пострадянському просторі. Провідною метою цієї організації є правова освіта суспільства з питання гідного закінчення життя людини, у яке входить правове регулювання організації та існування хоспісів в Україні, правова підтримка невиліковно хворих людей, їх сімей та відстоювання права людини на гідне закінчення життя (ейтаназію або самогубство, асистоване лікарем (далі - САЛ)). Процедуру проведення трьох видів позбавлення життя на прохання (ейтаназії, ортаназії та САЛ) нами було сформульова-

¹ Транскрипція перекладу цього терміну російською та українською мовами може звучати по-різному. Зустрічаються варіанти «ейтаназія», «ейтаназія», «евтаназія» - усі вони не змінюють сутності цього поняття. Подібне різночитання відбулося через різне трактування окремих літер новогрецького алфавіту та їхньої транскрипції. Заміна літери «й» на «у» у слові - результат неправильної інтерпретації звучання літери «іпсилон» зовні схожої на англійську «v». Ґрунтовне дослідження цього аспекту проблеми привело нас до висновку, що найбільш точним терміном, який визначає явище, котре ми розглядаємо, є «ейтаназія»[5]

но в теоретичній моделі закону «Про право людини на гідну смерть», з якою можна ознайомитись у нашій монографії «Кримінально-правова оцінка позбавлення життя іншої людини з жалю до неї», виданій у 2008 році або в мережі Інтернет [1].

Ця теоретична модель є без прецедентним кроком у сфері законодавчого врегулювання права людини на гідне закінчення життя не тільки в Україні, але у світі, адже він об'єднав всі форми позбавлення життя на прохання (ейтаназію, ортназаю, САЛ) в одному нормативно-правовому акті (зазвичай, правове врегулювання цих форм закріплюються в окремих НПА), що значно має спростувати його застосування [2].

За останні тринадцять років в Україні можна відзначити явну тенденцію до збільшення наукового інтересу у сфері правового врегулювання позбавлення життя іншої людини на прохання. Без сумніву, зростаючий інтерес позитивно впливає на розробку цієї теми, хоча б тим, що привертає увагу наукової спільноти та загальної громадськості. Однак подібне розмаїття «варіацій» на тему «ейтаназія» може здатися й вельми згубним для встановлення об'єктивної істини в цьому питанні.

Відомо, що в юриспруденції про терміни не дискутують, про них домовляються, отже, всі науковці, які цікавляться питанням позбавлення життя іншої людини на прохання, мають спочатку домовитись між собою про вживані терміни, щоб надалі компетентно пояснити громадськості суть ейтаназії та інших суміжних з нею явищ (САЛ, позбавлення життя на прохання із співчуття до особи, ортаназії). Ми не наполягаємо, що заявлені нами терміни та позиція з цього питання, є єдино вірними, однак будь-яка позиція має обґрунтуватися. З нашими обґрунтуваннями можна ознайомитись в дисертації, про яку зазначалось вище. На жаль, в інших сучасних публікаціях, до яких долучилася й стаття Алахвердієвої Е., цього не спостерігається.

Поштовхом для написання цієї статті стала публікація зазначеного автора в часописі «Європейські перспективи» (№8, 2013) за темою «Право на евтаназію як складова

права на життя». Як стало видно зі стилю викладеної статті, молодий науковець не розібралась в обраній темі, а відтак наслідком цієї публікації став не внесок у досягнення істини в пізнанні правової природи ейтаназії та її правового врегулювання, а навпаки - внесення плутанини в правовий простір.

Метою цієї статті є досягнення об'єктивної істини в обраній темі. Однією з форм досягнення такої істини у спорі та наведенню понятійної чистоти в праві - є дискусія, зокрема, на сторінках наукових часописів.

Усвідомлюючи, що в сучасному інформаційному просторі досить важко ознайомитись з усіма джерелами з однієї тематики, ми представляємо концепцію врегулювання позбавлення життя іншої людини на її прохання в Україні з посиланням на основі своєї праці. Вважаємо, що це стане в нагоді всім, хто цікавиться цією темою.

Отже, наведемо основні положення публікації Алахвердієвої Е.Ш., з якими ми не можемо погодитись, наводячи відповідні аргументи своєї позиції.

1. Почнемо з назви статті: «Право на евтаназію як складова права на життя». У тексті автор відстоює думку, що «право на смерть» є складовою «права на життя». Основним аргументом цього є посилання на іншого автора - В.А. Ворону.

Однак, на нашу думку, не можна розцінювати «право на смерть» у якості складової «права на життя». Ще стоїки зазначали, що не варто лякатися смерті, адже коли вона є - життя вже немає; а коли життя наявне - смерті ще не існує. Життя та смерть - це дві крапки екстремуми, вони не можуть перетинатися. Тлумачення «права на смерть» як складової «права на життя», до якої вдається автор статті, що аналізується, - це софістика (підміна понять).

На сторінці 141 автор намагається навести аналогії користування особою іншими правами і перенести їх на право на життя. У цей список потрапили як речові (право власності), так і неречові права (авторські права). При цьому не зрозумілим є тлумачення автором змісту авторського права. Автор відносить його до невідчужу-

ваних прав «...навіть якби автор бажав позбутися їх, закон не дає такої можливості». Проте ч. 4 ст. 423 ЦК України зазначає, що особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть бути в певних випадках відчуженими (передаватися).

Щодо іншого прикладу в якості аналогу «праву на життя» - «право власності», автор допустив міксування змісту, предмету та суб'єкту правовідносин. Наведення автором в якості аналогу невідчужуваному абсолютному праву (праву на життя) цілої низки відчужуваних неабсолютних прав є софістикою – підміною фактів, понять, вмільм маніпулюванням ними, що врешті-решт призводить до невірної висновку. Автор, як науковець, не мав права цього допустити ані через незнання, ані умисно.

Апелювання до конституційних прав, для обґрунтування можливості існування права на смерть, стає можливим через використання іншого прийому. Так, стаття 22 Конституції зазначає про невичерпний перелік прав громадян, наведених у ній. Права на смерть в цьому переліку немає. Відтак логічно можна передбачити, що право на смерть відноситься до ненаведених конституційних прав громадян. Подібне обґрунтування конституційного закріплення права на смерть є логічним.

2. Наступна теза автора, яка викликає дискусію, зводиться до констатації автором факту, що всі минулі дослідження питання правового врегулювання ейтаназії проводилися з позиції *de lege lata*, і повної відсутності подібних досліджень з позиції *de lege ferenda* (с.137).

Однак автор чомусь залишив поза увагою внесок згадуваного ним у своєму тексті вітчизняного професора В.Глушкова, який у своїй статті у співавторстві з російським професором С. Бородінін, запропонували (в якості альтернативи легалізації ейтаназії – Я.Т.) ввести пом'якшену кримінальну відповідальність за позбавлення життя іншої людини на її прохання із співчуття до неї [3]. Їхні ідеї здобули подальшого розвитку і в наших пропозиціях щодо правового реагування держави на позбавлення життя іншої людини на її прохання [4].

3. Основним недоліком статті Алахвердієвої Е., який свідчить про необізнаність автора в обраній темі, і зводить нанівець весь «коефіцієнт корисної дії» публікації, є плутанина в термінах. До речі, цей «наріжний камінь» притаманний багатьом сучасним інтерпретаторам правового масиву в сфері позбавлення життя іншої людини на її прохання. На жаль, ті дослідники, на яких посиляється автор статті (В.А. Ворона, -- О.С. Капінус) також не є виключенням. Вони не розібрались в ключових термінах (ейтаназія, ортаназія, САЛ, позбавлення життя на прохання зі співчуття як привілейований злочин), які означають види загального родового явища – позбавлення життя іншої людини на прохання. Наслідком подібної плутанини стала підміна понять: під ейтаназією розуміли САЛ; прирівняли ейтаназію та ортаназію; не бачать різниці між процедурою ейтаназії, яка має бути легалізованою та позбавленням життя іншої людини на її прохання зі співчуття до неї, яке відбувається всупереч цій процедурі та за яке можливо передбачити пом'якшену відповідальність; не бачать, зазвичай, різниці і між ортаназією та вбивством тощо. Про всі ці види докладно зазначено в нашій дисертації [5].

Внаслідок хибного розуміння поняття «ейтаназія», автор неправильно аналізує і стан її правового врегулювання у світі. Так, на стор.138 автор зазначає, що в Швейцарії «евтаназія як така заборонена, але фактично дозволено надавати допомогу при здійсненні самогубства шляхом застосування евтаназії...». Взагалі ця теза є нонсенсом: як одночасно може бути діяння заборонено і дозволено? – не зрозуміло. Хоча при подальшому посиланні на В.А. Ворону стає зрозумілим – помилка в'їлася в корінь.

Не можемо не роз'яснити цей викривлений факт. У Швейцарії в кримінальному законодавстві передбачено окрему норму щодо позбавлення життя іншої людини зі співчуття до неї, де мотив співчуття або наявність прохання (наполягання) слугує підставою для пом'якшення кримінальної відповідальності. Це так би мовити альтернатива легалізації ейтаназії. Однак проведення САЛ у Швейцарії офіційно дозволено

з 1942 р. З появою у 1998 році організації Dignitas (від англ. "dignity" - гідність), котра провела відповідну роз'яснювальну роботу, кількість осіб, які звернулись до послуг САЛ, виросла [6]. Треба відзначити, що в порівнянні з аналогічною процедурою в Нідерландах [7], Бельгії [8] та штаті Орегон (США) [9], проведення процедури асистованого самогубства у Швейцарії є спрощеною. Так, пацієнт повинен лише один раз звернутися до лікаря, щоб отримати дозвіл, котрий він отримує за умови, якщо його визнають дієздатним, тим хто прийняв таке рішення без стороннього тиску, та якщо він розглянув усі інші альтернативи, включаючи утримання в хоспісі. Крім цього, за законодавством Швейцарії для здійснення САЛ не вимагається громадянства цієї країни, на відміну від Орегонської процедури.

Як правило, неправильне тлумачення поняття ейтаназія та його прирівняння до САЛ відбувається внаслідок ігнорування іноземних першоджерел, у яких ці поняття розводяться і чітко визначаються процедури як ейтаназії так і САЛ. Вдаючись до посилань на інтерпретації невірних перекладів, вкрапляється помилка, яка призводить до викривлення суті цих явищ, внаслідок чого відбувається плутанина в термінах. Раніше ми вже звертали увагу на це в наших публікаціях [10].

Сподіваємось, що всі, хто цікавиться темою цієї статті, будуть мати змогу ознайомитись з наведеними нашими публікаціями. Проте хотілося б саме зараз навести наше поняття ейтаназії. Це поняття було винайдено, внаслідок аналізу оригінальних текстів відповідних іноземних нормативно-правових актів та дефініцій, які пропонувались як вітчизняними, так і російськими вченими. Кожна з наведених нижче ознак ейтаназії продумана та має значення. Всі ознаки мають бути присутніми одночасно, в іншому випадку – це не можна назвати ейтаназією. Саме в такому вигляді це явище може бути легалізовано. Питанню визначення її правової природи та винайдення відповідного способу легалізації нами було присвячено цілий окремий розділ дисертації, тому тут ми не будемо докладно на цьому зупинятись. Зазначимо лише,

що ейтаназія має бути легалізована в «позитивному» законі, проект якого ми також розробили – «Про право людини на гідне закінчення життя». Задля запобігання зловживань у цій царині до кримінального кодексу слід внести зміни, якими має передбачатись кримінальна відповідальність за порушення порядку проведення ейтаназії.

Отже, під ейтаназією проуємо розуміти: позбавлення життя лікарем смертельно хворого пацієнта, який терпить сильні фізичні або моральні страждання, здійснене на осмислене прохання хворого в суворій відповідності до встановленої законом процедури

4. Посилання автора на В.А. Ворону привели до ще однієї фактичної помилки у визначенні історичного часу виникнення ейтаназії, як соціального явища. Так, на стор.138 автор зазначає, що «проблема ейтаназії з'явилася та стала актуальною лише у ХХ ст...». Однак проблема ейтаназії, її правового врегулювання та етичного обґрунтування супроводжує людство протягом всього його існування. За часів Гіппократа ейтаназія була настільки поширеним явищем, причому серед здорових людей, що існує гіпотеза, що саме це стало першопричиною формулювання Гіппократом тези про відмову в наданні отруйних засобів для позбавлення життя іншої особи. Однак у сучасності ці строки висмикнули з контексту та зазвичай їх наводять, як аргумент, підтверджуючий заперечення ейтаназії самим Гіппократом, хоча це є, м'яко кажучи, софістикою. Після античних часів, ейтаназія зустрічається в епоху Середньовіччя, Відродження тощо.

Таким чином, стверджувати, що ейтаназія з'явилась та стала актуальною лише в ХХ столітті є недостовірним та більше того не етичним з вуст науковця, бодай і молодого.

5. На сторінці 139 автор наводить цікавий факт, який, зізнаємось, є нам не відомий, і тому виникає щире бажання ознайомитись з першоджерелом, однак посилання на нього відсутнє. Залишається тільки повірити автору на слово. А факт наступний: виявляється, «у ВРУ розглядалося питання ейтаназії, але обурення духовенства не до-

зволило утвердити його». Взагалі не зрозуміло, який правовий статус був у цього «питання»: проект закону, який не пройшов у якомусь читанні; чи кулуарні бесіди депутатів за філіжанкою кави...

б. Окремо викликає зацікавленість намагання автора проаналізувати аргументи pro et contra легалізації ейтаназії у власному розумінні цього слова.

Однак через поверхнєве ознайомлення з цією темою наведені автором аргументи та їх аналіз є дещо передбачуваними та побутовими, а місцями навіть софістичними. Так, на стор.139, аналізуючи «добровільність ухвалення рішення» як аргумент проти легалізації ейтаназії, який зводиться до ймовірності перегляду свого рішення особою, яка дала згоду на припинення її життя, автор стверджує, що це не є привід до заперечень легалізації ейтаназії. На її думку, предмет цієї угоди (життя) подібний до будь-яких інших предметів угод. Однак надалі хід думок автора зрозуміти важко, хоча з кінцевим висновком ми згодні. Автор зазначає: «Якщо керуватись такою логікою (особа, яка прийняла рішення може передумати – Я.Т.), то треба заборонити укладати будь-які договори, адже вони засновані на вільному волевиявленні особи, а якщо вона передумає вже після того, як договір підписано? Її зобов'язуватимуть виконувати угоду, яку вона вже не бажає виконувати, а це є порушення волевиявлення! Здається, що забороняти людині висловлювати свою волю, мотивуючи її тим, що вона може передумати, дещо не правильно».

Обґрунтуємо цей аргумент інакше. Сумніви у прийнятті добровільного рішення особи щодо переривання її життя вирішуються досить просто: ретельно прописаною процедурою в законі. У нашому проекті закону, який увібрав в себе саме раціональне з інших подібних нормативно-правових актів, а також побудований на аналізі звітів щодо практики існування подібних НПА, пропонується термін «витримки» - 14 днів та місяць. Крім того, відповідно до специфіки процедури позбавлення життя на прохання (у даному випадку мова йде про ейтаназію та САЛ – Я.Т.) коли особа ще може змінити рішення – жодних незворотних

процесів в її організмі, що безпосередньо призводять до смерті, у найближчий час не відбувається, а коли вони вже відбулися чи починають відбуватися – вона об'єктивно вже не спроможна на волевиявлення.

Отже, ми можемо погодитися із висновком автора, щодо нераціональності запровадження безпеліційного заперечення легалізації ейтаназії на підставі ймовірності зміни особою свого рішення, однак ми не можемо зрозуміти та приєднатися до наведеного на підтвердження цього аргумента Е.Алахвердієвої.

7. Не можна позитивно не відзначити усвідомлення автора щодо необхідності легалізації ейтаназії саме на рівні «позитивного» закону (стор.140). Ми повністю підтримуємо автора в цьому. Сама процедура ейтаназії має міститись в окремому законі. Кримінально-правовими заходами слід реагувати на порушення норм цього «позитивного» закону. Віднесення ейтаназії до обставин, що виключають злочинність діяння, як це пропонував А.Красиков, недоречно, через сутність цих обставин, яка не відповідає ознакам ейтаназії [11]. Адже діяння, вчинені за обставин, які виключають їх злочинність, розраховані на пересічного суб'єкта, у той час як суб'єктом ейтаназії є конкретно визначена особа - лікар, який має право її проводити. Крім того, ми відстоюємо позицію, що ейтаназія не є злочином, тому відносити її до обставин, які виключають злочинність діяння підстав не має.

8. На жаль автор у своїй статті не зупинилась на формі легалізації ейтаназії та змінах, які мають відбутися в чинному законодавстві для досягнення цього.

9. Один з аргументів на користь легалізації ейтаназії, який наводить автор є допустимість обмеження абсолютизації недоторканності життя людини. Автор посилаючись на М.Малеїну використовує поняття «життя певного рівня комфорту» (стор.140-141). На думку М. Малеїної та Е. Алахвердієвої, якщо такий рівень комфорту відсутній, подібне життя не представляє для його носія цінності і відповідно його носій може його перервати, зокрема, за допомогою інших осіб. Ми погоджуємось

з цим. У нашому дослідженні, наприклад, ми використовували медичний термін «якість життя» для визначення можливості його обмеження [5].

Проте не можна не звернути увагу на фактичну помилку автора в наведеному прикладі демонстрації неякісного життя, а відтак такого, право на яке може бути обмеженим. На сторінці 141 автор стверджує, що «...людина без головного мозку хоча і не радіє життю, проте у більшості випадків і не страждає від нього». Дійсно, у якості яскравих прикладів необхідності легалізації ейтаноїзії наводять цей приклад, однак він стосується випадку застосування ортаназії: припинення життя невиліковно-хворого, здійснене лікарем на прохання інших уповноважених осіб. Людина, яка народилася без головного мозку, здатна прожити лише декілька годин. Звісно, вона не може бути суб'єктом ейтаноїзії. Вона не може відчувати й емоцію радості чи іншу в перші години життя, тому апелювати до її моральних переживань неетично та некоректно.

Отже, наведений автором приклад, на жаль, знову свідчить про інтерес автора до обраної теми досить на побутовому рівні.

10. Наприкінці статті автор, посилаючись на М. Малейну (стор.141), влучно зазначає, що «... питання про введення евтаназії, як і будь-яке інше етичне питання, повинні перш за все вирішити самі громадяни, а потім вже законодавець, як це прийнято у більшості цивілізованих країн світу». Це абсолютно правильно, проте пересічним громадянам суть ейтаноїзії мають доносити компетентні спеціалісти. Для цього останні мають по-перше, розібратися в цьому питанні досконало самі, а, по-друге, домовитись про суперечливі моменти між собою. Тільки після цього рафіновану інформацію можна доносити до пересічних громадян та сподіватись на прийняття ними якогось більш-менш усвідомленого проінформованого рішення. У випадку проникнення у суспільство «нестиглих» думок дослідників, наслідки можуть бути ще гіршими, ніж до початку подібного «лікнепу».

Отже, підсумовуючи викладене, складається враження, що автор поклав в основу своєї публікації «сліпу» інтерпретацію пу-

блікацій інших дослідників, присвячених проблемі правового врегулювання ейтаноїзії, і тим загнав себе у глухий кут, адже допустив не тільки свої власні помилки, але й повторив помилки інших.

Ця тема є відносно новою та вузькою, тому зорієнтуватися в ній не так важко, але необхідно спиратися не на інтерпретації джерел іншими авторами, а самостійно намагатись опрацювати первинні джерела – особливо нормативно-правові акти з цієї проблеми.

Особливо хочеться застерегти всіх дослідників, які беруться за актуальні соціальні теми: від зроблених умовиводів може бути як неоціненна користь, так і суцільна шкода суспільству. Адже за словом вченого стоїть глибокий виражений аналіз. Через те на нього покладається безкрайня моральна відповідальність за освіту суспільства та врешті-решт за безпеку його існування.

Література

1. Триньова Я. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя іншої людини з жалю до неї. / Я.О. Триньова. Монографія. – К.: Софія-А ЛТД, 2008. – 230с.
2. Триньова Я. Теоретична модель проекту закону «Про право людини на гідну смерть» / Я.О. Триньова //Науково-практичний журнал «Європейські перспективи» - №4 ч.3, 2011. – ТзОВ «Дрогобицька міська друкарня». – Дрогобич. – 190с. – С.126-130.
3. Бородин С., Глушков В. Уголовно-правовые проблемы эвтаназии /С.В. Бородин, В.А. Глушков // Советская юстиция. – 1992. -№9. – С.10.
4. Триньова Я. Ототожнення “Позбавлення життя іншої людини з жалю до неї” з ейтаноїзією, ортаназією та самогубством асистованим лікарем та його соціально-правові наслідки / Я.О. Триньова //Публічне право України. Науково-практичний юридичний журнал. - №4, 2011р. – Всеукраїнська громадська організація «Майбутнє країни», Ужгородський національний університет.- К.- 415с.- С.144-151
5. Триньова Я.О. Кримінально-правова оцінка позбавлення життя людини із співчуття до неї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08: захищ. 01.07.10 / Триньова Яна

АНОТАЦІЯ

Стаття викладена в досить незвичній живій формі - письмовій дискусії з автором, з приводу публікації, яка була розміщена в цьому ж журналі дещо раніше і була присвячена актуальній проблемі правового регулювання ейтаназії в Україні.

SUMMARY

The article is presented in a rather unusual living form - written discus with the author about text that was placed in the same journal a little earlier on the actual problems of legal regulation of euthanasia in Ukraine.

Олегівна. – К., 2010 – 213.

6. В Швейцарии могут разрешить лечить депрессию при помощи эвтаназии. 21.09.06 // <http://www.rambler.ru/news/0/evtanazia/8740281.html>

7. Netherlands legalizes euthanasia», Globe and Mail, Toronto ON, 2000-NOV-29, Page A17.

8. Belgian law euthanasia // http://www.radikaly.ru/download.php?f_id=41

9. Триньова Я.О.Американский опыт законодательного обеспечения реализации

права на достойную смерть / Я.О. Триньова // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь», октябрь 2005 г., Кишинев, С.41-46.

10. Куц В., Триньова Я. Рецензия на монографию Капинус О.С. «Эвтаназия как социально-правовое явление. – М., 2006.» / В. М. Куц, Я.О. Триньова // Уголовное право. - №5. – 2007. – С.133-137.

11. Красиков А.Н. Сущность и согласие потерпевшего в советском уголовном праве., / А.Н. Красиков .- Саратов: Саратовский юридический институт, 1976.- 120с